
Aspekti

Izvorni znanstveni rad

UDK

Svakodnevnica u obzoru postmoderne

TENA MARTINIĆ

*Fakultet političkih nauka u Zagrebu**Sažetak*

Svakodnevnica je mjesto gdje se neposredno sučeljuje zajednička norma i subjektivni postupak. U njoj se jezgre novi tipovi ponašanja, mijene što nastaju u srazu naslijeđenih normi i pojedinačnog postupka.

Fenomen heterogenosti svakodnevnice postaje posebno izražen u drugoj polovici ovoga stoljeća. Upravo svijet svakodnevnog života dvadesetstoljetnog čovjeka bila je osnovica u postavljanju pojma postmoderne.

Naše svakodnevno življenje je isprepletanje onoga što nam je zadato i vlastitih nastojanja. Pojedinaac je djelatni subjekt čiji postupci nisu sasvim određeni postojećim društvenim normama, a niti su samo rezultat njegovih osobnih mjera. Svakodnevnica je zapravo ono mjesto gdje se neposredno sučeljuje zajednička norma i subjektivni postupak. S početkom ovog stoljeća je poznati fenomenolog Edmund Husserl odredio ovaj problem imenujući ga svijetom života ili svakodnevnim životom. Djelatnom subjektu pretpostavljen je iskustveni svijet. Istaknuo je da se na taj način subjektivno pojavljuje kao objektivna tema i stoga, prema njemu, to ne bi bio novi subjektivizam. Bilo bi to, prema njemu, subjektivno prisvajanje i uobličavanje objektivnog svijeta samim djelatnim pojedincem (Husserl 1962 in Greverus 1978: 98).

Objektivni svijet, ako se nadovežemo na Husserla (1962: 409), je ona uspostavljena norma, tradicija u kojoj se pojedinac zatiče. One su pak rezultat nataloženog kolektivnog iskustva i tvore uobličeni prostor življenja pojedine društvene zajednice. Svijet života samim tim nije samo neposredno djelovanje pojedinca, već i svijet kulture ili objektivno uspostavljen svijet koji svaka naredna generacija nasljeđuje od prethodnih. Sve što je kulturna činjenica posjeduje povijesno obilježje, njezine smislaone vrijednosti su ujedno i povijesne značajke u kojima se dađu uočavati povezanosti ljudskog društvenog bića. Međutim, ob-

jektivni svijet, koji je za sve nas ovdje, jest onaj koji se iz neposrednih postupaka djelatnog subjekta uvijek nanovo obogaćuje objektivnim sadržajima.

U slijedu povijesnoga života svaka nova generacija baštini svijet objektivno zasnovan djelovanjem prethodnih naraštaja. Taj pojedincu pretpostavljeni iskustveni svijet je onaj zadati okvir, odnosno prethodnim generacijama stvoren životni prostor u kojem se pojedini subjekt zatiče. Temeljne sastavnice toga zatečenog prostora mogu se sagledati i kao kultura date sredine. Stečeno iskustvo se uobličava kao skup nadosobnih predodžbi koje sačinjavaju kulturu jedne sredine u određenom vremenu. Svakidašnji život je pak ono mjesto i trenutak u kojem se vlastita mogućnost i osobni postupak sučeljuje s zajedničkim, intersubjektivnim iskustvom stvorenim ili, na drugi način određenim, objektivno uobličanim životnim prostorom. Djelovanje pojedinca nije svedeno niti na striktno ponavljanje normi povijesnoga svijeta, niti ih subjekt svojim djelovanjem može potpuno poništiti. Taj međuovisni odnos norme i individualnog postupka zbiva se u životu svakodnevnice. Kategorijom svakidašnjeg života pokušavaju se uočiti — iz relativno izdvojene, objektivne perspektive — opisati i, koliko je više moguće, odrediti one mijene što nastaju u sučeljavanju nasliedene predodžbe svijeta i subjektivnog postupka. Analizom svakidašnjeg života dokučio bi se onaj trenutak u kojem se dolazi do sraza između objektivne predodžbe te izravnog pojedinačnog djelovanja kojim se neposredno mijenja zatečena objektivna norma. U svakodnevnici se stalno preuobličava onaj objektivno zasnovan svijet neposrednim djelovanjem pojedinca.

Svakodnevni život bi tako bio onaj trenutak u kojem se jezgre novi tipovi ponašanja iz pojedinačnog djelovanja. U njemu je moguće razaznati, ukoliko se brižljivo opisuju i prate, one mijene što se zbivaju upravo u srazu nasliedene norme ili stečene objektivne predodžbe, te snage i dosezi pojedinačnog htijenja. Pojedini subjekt je sučeljen ne samo s normom nego i s neposrednim djelovanjem drugih pojedinaca, pa u tom dinamičnom suodnosu novi tipovi ponašanja i uspostavljaju se nove nadosobne, zajedničke norme. neprestano prožimanje pojedinačnog djelovanja je ona tenzija u kojoj nastaju nove predodžbe.

Za pojedinca je pak, kako kaže Alfred Schütz (Schütz-Luckman 1975: 23), svijet svakidašnjice jednostavno dat i određuje ga sve ono što se neupitno doživljava. Bilo bi to svako stvarno stanje koja za nas ostaje neproblematično. Ali, ističe Schütz, neupitno može uvijek biti pretvoreno u pitanje, pa se tako i svakidašnjica koja nas obuhvaća svojom raznolikošću i neprestanom dinamikom, primana kao ono što takvim jest, može podvesti pod upit o tome po čemu zapravo ona takvom jest. Uostalom, ako se uopće želi objasniti ljudsko djelovanje i mišljenje, valja započeti opisom temeljnih struktura predznanstvene, ljudima samorazumljive zbilje. Upravo je ta zbilja ona koju Schütz imenuje svakodnevni svijet života, u kojem pojedinac sudjeluje te neizbježno, odnosno uobičajeno ponavlja svoje postupke. Budući da u njemu djeluje posredovanjem svoga vlastitog tijela, svakodnevni svijet života je onaj zbiljski prostor koji čovjek neposredno dohvaća i može ga mijenjati. Mogućnost čovjekova slobodnog djelovanja istovremeno ograničavaju zatečena stanja i neposredni događaji, koji uključuju djelovanje i rezultate postupaka drugih. Samo u svakodnevnom svijetu

života možemo se sporazumjeti s drugima, izgraditi komunikacijsku okolinu, te s njima zajedno i djelovati. Životni svijet svakodnevnice je prije svega ljudska zbilja, pa pod svakodnevnim svijetom života valja podrazumjeti svaki zbiljski prostor koji djelatna i odrastao čovjek zdravog ljudskog stanja uzima kao ono što je jednostavno dato i što se neupitno doživljava. Zapravo svako stvarno stanje koje za nas i dalje ostaje neproblematično, neupitno, može uvijek postati upitnim. Prema Schützu (1975: 118) svakodnevni svijet života je prije svega intersubjektivni svijet bliske nam zbilje, u kojoj pojedinci sudjeluju kao djelatni subjekti u svakodnevnoj životnoj praksi i na nju su usmjereni. Za tu subjektivnu životnu praksu na raspolaganju im je kulturno naslijeđe, prisvojena zaliha znanja, kao i »vlastito iskustvo«.

Uočavanje gdje pojedini postupci postepeno prelaze u nadosobnu normu nije nimalo jednostavan postupak. Prerastanje pojedinačnih djelovanja u skupnu normu je teško zamjetljiv proces. Sama u nekom prostoru uspostavljena norma nije pak ono što neophodno ostaje. Ona se može kratkotrajno zadržati, no vjerojatno je da će ostaviti neke trajnije tragove. Koliko je kategorija svakodnevnice, svakodnevnoga života kao onog mjesta u kojem se uočava promjena jednog stanja u drugo plodotvorna vizura pokazuje se i u povijesnim istraživanjima. Novi francuski historičari izučavaju mijene u pojedinim razdobljima na taj način da nastoje rekonstruirati, služeći se raznolikim materijalom, od zemljišnih dokumenata do književnih tekstova, različite tipove ponašanja u svakidašnjem životu. Vjerojatno je moderno poimanje povijesnog slijeda kao događanja u raznolikosti ili prisutnosti različitih tipova ponašanja, doprinjelo tome da se svakodnevnica kao stalna tenzija među različitostima, pojavi kao problem od izuzetnog značaja za analizu pojedinih povijesnih razdoblja. Upravo nam historijski pogled pokazuje kako neko ponašanje ili način djelovanja samo naoko biva jedino u nekom vremenu, te kako se neko povijesno razdoblje znalo jednostrano odrediti kao ostvarenje samo jednog načina djelovanja. Pri tome bi se zanemarilo sukobljavanje upravo različitih tipova djelovanja i time supostojanje različitih društvenih normi. Iako se suvremena situacija ne može dobiti iz odmaknute vizure kojom je moguće prići posebno drevnim razdobljima čovjekove povijesti, dovoljno se jasno pokazuje koliko smo u stanju, postavljenom filozofskom, pa potom i sociološkom kategorijom svakodnevnog života, razabirati iz naoko potpuno neodređene, gotovo kaotične svakodnevnice, sraz između npr. zatečenog oblika i subjektivnog ponašanja.

Možda je jedan od uočljivijih primjera sraza subjektivnog djelovanja i tradicijom uspostavljenog oblika odnos pojedinca prema prostoru u kojem je izrastao ili u kojem se zatekao. Upravo ponašanja subjekta u svakodnevnici pokazuju jezgrena pojedinih normi i oblika što nastaju u odnosu spram primjerice, prostoru grada. Urbani prostor je oblik izrastao djelovanjem generacija i on je ona zadatost prema kojoj se subjekt postavlja u svakodnevnom životu. Izdvojiti ću, samo da djelomice oprimjerim navedenu tvrdnju, slučaj kada se pojedinac zatječe u novome prostoru kao što imamo u vremenima nagle urbanizacije neke društvene sredine. Takav je slučaj bio upravo u nas, a bili smo mu svjedoci zadnjih tridesetak godina. Pojedinac je, naglo promijenivši obitavalište, ulazio u prostor kojim se poremetila njegova predodžba svijeta. Urbani prostor je

onaj oblik u kojem takav subjekt ne nalazi uporišne točke i umjesto da ga prima kao tradicijom uspostavljenu formu koja je za njega dohvatljiv mikrokozmos, on ga doživljava kao pribježište, njemu nedokučivih razmjera. U djelovanju takvoga subjekta, u njegovoj svakodnevnicu raspoznat će se cijeli niz postupaka kojima se on odupire tom prostoru nastojeći savladati za njega nedokučiv oblik ili tradicijom izgrađeni spacij u kojem se on nepripremljen zatekao. No, iz takvih subjektivnih, pojedinačnih otpora postepeno se uspostavlja određena norma a iz nje i potreba da se intervenira u prostoru na način koji je u neskladu s njim samim. Tako se u jasno oblikovan urbani prostor unose oblici i postavlja raspored koji je s njim u potpunom nesuglasju.

Jezgrena takvih normi i nesuglasnih oblika dade se moguće razaznati i barem djelomice deskribirati upravo preko fenomena koji nazivamo svakodnevni život. Husserl (1990) tvrdi da je svakodnevnica ono što je iskustveno neposredno pred nama. Ono što nam je dano samom svakodnevnicom zapravo je naš djelatni život u najširem rasponu pojavnosti. Svakodnevnica bi onda bila sveobuhvatno polje u koje su usmjereni svi naši postupci i iz kojeg potječu sve naše akcije. Pojedinaac se u njoj zatiče svojim rođenjem i time mu je zadat oblik organiziranog života, tj. sustav određenih normi, svjetonazora, običaja, institucija i potreba. Svojim djelovanjem subjekt prelazi polje svoje puke osobnosti i postaje zanimljiv za drugoga. On kao djelatni subjekt izravno sudjeluje u općoj dinamici svakodnevnice svoje sredine. Njegove se namjere i postupci sučeljuju s djelovanjem koje sačinjava našu svakodnevnicu. Budući da svakodnevnica nikad nije homogena, valja je sagledati u njezinoj mnogolikosti pa i onda kada nam se ta mnogostranost ukaže kaotičnom, bez ikakva međusobnog odnosa pojava koje se u njoj javljaju, valja se prisjetiti da je njeno osnovno svojstvo raznolikost ili sveobuhvatnost čovjekovog neposrednog djelovanja.

Fenomen heterogenosti svakodnevnice postaje posebno izražen u drugoj polovici našeg stoljeća. Mnogolikost i raznolikost nije samo posljedica mnoštva pojedinačnih djelovanja koji se pokazuju kao nesagledivo polje sučeljenih namjera i postupka. Ne samo da se u tom sveobuhvatnom polju, kako je svakodnevnica određena, pojavljuje pojedinac sukobljen s zatečenim normama svoje sredine, nego se heterogenost njegova prostora povećava sve većim dotokom novih obavijesti. Tako se njegov svakodnevni život »puni« novim predodžbama svijeta i djelovanja. On ne samo da je suočen s zatečenim stanjem svoje sredine, nego i sa daleko izraženijom dinamikom svakodnevnice koja je izazvana upravo munjevitim razmjenama informacija. Svakodnevnica je sve više bila zatrpna mnoštvom obavijesti. Ali to više nije bilo samo puko nagomilavanje informacija, nego se je remetio postojeći vrijednosni sustav. Naime, nije se samo umnažala količina obavijesti, nego su s njima nadolazili i različiti svjetonazori.

Max Weber i Paul Valéry su već početkom ovog našeg stoljeća bili ukazali na promjene u svakodnevnicu evropskog čovjeka koja se šezdesetih godina počinju imenovati kao postmoderno stanje. Učinili su to, što i samo po sebi nešto govori, dvoje djelatnika koji su na različite načine određivali javni svijet. Sociolog Weber (1973: 328) imenuje uočene promjene »politeizam« a pjesnik Valéry (1957: 1018) ih naziva »pluralitet«. Prema Weberu se posvemašnji ra-

cionalizam koji upravlja našom svakodnevnicom zapravo zasniva na različitim vrijednosnim sustavima. »Politeizam« je tako naličje racionalizmu. Različiti vrijednosni sustavi se, smatra Weber (1980: 145), sukobljuju u modernoj svakodnevnicu kao nepoosobljene sile koje su nekad bile oličene u mnogobrojnim poganskim bogovima.

Valéryu (1960: 1372) je pak moderna ono stanje u kojem se množina učenja, pravaca i »istina«, koji se međusobno uveliko razlikuju, ravnopravno prihvaća. Dok je Weber usmjeren na društvo, Valéry je zaokupljen stanjem individue. I kod pojedinca, prema Valéryu, ravnopravno postoje jedan pored drugoga različite ideje te suprotstavljeni životni i spoznajni principi. Upravo taj pluralitet jest suština onoga što Valéry naziva moderna.

Kasnije će ove postavke dalje razviti Daniel Bell. Upravo će on krajnje zaoštriti tezu o pluralitetu i to u cijelom dijapazonu, koji je bio zahvaćen od Webera i Valérya, od društvenih pojava do pojedinačne svijesti. Za Bella postoji u suvremenom društvu radikalni antagonizam između postavljenih ciljeva ekonomske, kulturne i političke sfere. Ali, Bell (1980: 329) taj antagonizam ne vidi samo u društvenim razmjerima nego i u samog pojedinca. Pluralitet se tako susreće, mogli bismo reći, kao upotreba suprotstavljenih vrijednosnih sustava kod iste osobe. Neće se, primjerice, jedan politički stav, politička doktrina, koristiti u svim navedenim sferama, konzervativac u kulturnoj a socijalist u političkoj. Antagonizam nije samo obilježje javnog života nego i same osobnosti.

Postmoderno stanje, kako se naziva taj sveobuhvatni pluralitet, nije samo, što se tvrdi, otkriće filozofa ili teoretičara umjetnosti, već je takvim postao naš svakodnevni život. Naše stoljeće se, kažu, razlikuje od prethodnih upravo po tome što se zbog razvitka, primjerice zračnog prometa i telekomunikacija, u naš svakodnevni život uvlače suprotnosti, heterogenost, i to bez ikakva razmaka. Kako navode teoretičari postmoderne, istovremenost neistovremenosti ili onoga što pripada različitim povijesnim vremenima postaje novom prirodom suvremenog čovjeka pa njegova svakodnevna zbilja biva opće stanje simultaniteta. Heterogene vrijednosti se pojavljuju jedna pored druge i međusobno se ne isključuju.

Ističe se da je barok bio posljednja epoha sveobuhvatnog jedinstva. Ono je bilo postignuto izrazito razvedenim iskaznim oblicima. Naime, u 18. stoljeću sve se više raspada hijerarhijski vrijednosni sustav. To je vrijeme u kojem se razlika više ne podređuje nekom vrhunskom principu, nego se svrstava do onoga što je već prihvaćeno. Naspram određene zatvorenosti one svakodnevnicu u kojoj se nešto što pritiče sa strane odmah svrstava prema dominantnom vrijednosnom sustavu, u vrijednosno nehijerarhijski postavljenoj svakodnevnoj zbilji prihvaćena obavijest pojavljuje se pored onoga što je već bilo. Naspram prijašnjih tipova, kako je uvjetno nazivan, otvorene svakodnevnicu, posebno s početkom našeg stoljeća dolazi do jake heterogenizacije svakodnevnog života. Svakodnevni život se fragmentizira (Habermas), sve više usitnjava. Pojedinaac se u ovakvoj pluralnoj svakodnevnicu, sastavljenoj od heterogenih vrijednosnih sustava, teško snalazi. On ne samo što nije obaviješten, već je, naprotiv, prezasićen informacijama. Tako »pluralizacija svakodnevnog života« (Berger 1975: 59) povećava nestabilnost u pojedinca i stvara permanentnu krizu identiteta.

Upravo suvremena svakodnevnica ili svijet svakodnevnog života čovjeka dvadesetog stoljeća bila je osnovica u postavljanju pojma postmoderne. Neposredno življena raznorodnost vrijednosnih sustava, lomljenje cjelovite slike svijeta, suprotstavljenost onoga što je neusklađivo, neizmjerljiv prtok obavijesti koje neprestano povećavaju tu heterogenu svakodnevicu, tražilo je da je se sagleda i označi. Dogodilo se ono što je samom postmodernome stavu strano. Zato Lyotard (1988) i tvrdi da je samo određenje postmodernog pojma suprotno postmodernom ponašanju. Tako bi se već sam pokušaj određenja postmodernog stanja mogao smatrati izlaskom iz onoga što se određuje. Onda bi, dakle, govorenje o postmodernom ponašanju bilo i njegovo mijenjanje, jer svaka njegova elaboracija bi bila iskorak iz tog stanja heterogenosti. Ono bi se napustilo govorenjem o njemu samome. Sagledati postmoderno stanje zapravo znači i mijenjati ga, jer se time poništava njegova heterogenost upravo nastojanjem da se usustavljeno odredi. Usustavljivanje uključuje podređivanje jednog vrijednosnog sustava drugome, što će reći da se njime potiskuje, prema Valéryu, pluralitet ili, kako bi Weber rekao, politeizam.

Pojam postmoderne nastaje kao posljedica svakodnevnih postupaka, određenih načina ponašanja kojima se pojedinac, obično spontano ili ne posve osviješćeno suprotstavlja ustaljenom životnom stilu. Tako bismo mogli ustvrditi da je postmoderno ponašanje, pa potom i postmoderni stav rezultat neprimjerenosti ustaljenih normi u novim životnim uvjetima. Riječ je ponajviše o normama koje se začinju u pretprošlom, osamnaestom, stoljeću ili u vrijeme kada se postavljaju osnove civilizacijskog sustava moderne. Tada se zapravo počinju stvarati, mogli bismo ih imenovati, građanski životni standardi, kojima se sve više ujednačuju tipovi svakodnevnog ponašanja. Velike gradske sredine bivaju oni prostori gdje se to ponajprije zbiva. Regionalno se povlači pred središnjim a središnje je ne toliko određeni prostor koliko same urbane norme. One su pak najizraženije u najvećim gradskim aglomeracijama, pa stoga bivaju s njima i izjednačene. No, posebno je značajno, ukoliko se problem moderniteta želi sagledati kao pojava koja započinje prije dva stoljeća, da se prati razvoj gradske svakidašnjice. U njoj se razvijaju tipovi ponašanja koji su svojstveni svakidašnjici moderne. Posvemašnje ujednačavanje kojemu doprinosi razvitak industrijske proizvodnje te, posebno, širenje novih obavijesnih medija biva osnovnom značajkom gradske svakidašnjice.

Ujednačavanje ili širenje istovjetnih normi, tj. sve veće rasprostiranje gradskog načina života, kojim se potiskuju regionalne značajke, odnosno individualitet manjih sredina ili samih pojedinaca, osnovno je obilježje povijesnog toka dvostoljetnog nakon prosvjetiteljskog razdoblja ili, široko shvaćenog, vremena moderne. Uočljive su razlike između regionalnog i gradskog, uvjetno koristim taj termin znajući da nije posve podesan, u načinu odijevanja. Tamo gdje se probija, nakon prosvjetiteljskog zasnivanja ujednačenih, urbanih normi, regionalna odjeća, posebno oblikovana, čime se raspoznavao pojedinac čim se je bio u njoj pojavio, biva potisnuta urbanim odjevnim stilom. On se neprestano mijenja, ali ne prema kraju ili individualitetu neke sredine, već prema utjecaju jedne od njih, što onda postaje rasprostranjenim oblikom koji time gubi svoju izvornu regionalnu oznaku. Neposredan i veoma proširen je primjer jeans-od-

jeća, koja je potpuno izgubila oznaku lokaliteta i postala izrazito urbana odjeća. Ona je ponajprije bila američka ruralna odjeća da bi se potom ustalila kao urbana odjevna norma i to širom svijeta. Ona nije postala samo način svremenog ponašanja nego i jedan od načina ponašanja. Stoga se govori, a da i nije neutemeljeno o jeans-generaciji, jeans-kulturi, jeans-literaturi itd.

Urbanoj svakidašnjici se neprestano suprotstavljao regionalni odnos spram života. Ta se je opreka znala pojavljivati i kao sraz između napredne i nazadne svijesti, što se počesto moglo i opravdati time što je za regionalnu svijest bio karakterističan odbojan stav a iz njega je znala izbijati netrpeljivost. Međutim, nije ta tzv. retardirana svijest, u kojoj je do izražaja dolazio otpor prema poništavanju regionalnih osobitosti, bila po svemu »nazadna« ili je odricala susret pa i prihvaćanje onoga što je sa sobom donosio urbani postupak. Sraz, nazovimo ih uvjetno, između regionalnog i modernog svakodnevnog ponašanja nije bio tako jednosmjernan kako se znao prikazivati s jedne i s druge strane. On bi se imenovao, primjerice iz stajališta moderniteta, kao sukob naprednog i nazadnog. Regionalizam je pak svoj stav nastojao opravdati pozivanjem na pretke i osuđivati za odricanje pa i izdaju vlastite sredine. Isključivost je vazda proizlazila iz netrpeljivosti, odnosno straha od razlike. Moderni ili urbani pojedinac plašio se je da mu se nameće regionalna norma kojom se isključivao svaki pomak u načinu življenja i proizvodnje. Regionalist je pak strepio od zatiranja osobitosti njegove sredine i vlastitoga identiteta. U životu svakodnevnice u povijesnom razdoblju posljednjih dvije stotine godina neprestano se mogu slijediti ova dva dominantna tipa ponašanja. Regionalni stav je u ime prošlosti nijekao sadašnjost time što je poricao svaku promjenu, dok je modernist, urbani pojedinac, ističući novinu, neprestane mijene u svojoj svakodnevnici, poništavao tradiciju na račun trenutačnosti, odnosno stalno promjenjive sadašnjosti. Bio je to neprestani sukob između rigidno pojmijene prošlosti i isključive sadašnjosti.

Moderno ponašanje bilo je tijekom navedenog povijesnog razdoblja sve prodornije, a posljedica je bila da je regionalna gesta postajala na taj način sve isključivijom, suprotstavljajući se ujednačavju svoje svakodnevnice i poništavanju regionalnih značajki. Takav odnos je, barem po svojim osnovnim obilježjima, potrajao sve do šezdesetih godina našeg stoljeća. On se očitovao i u svojevrsnoj »deidologizaciji« teoretskog mišljenja iskazanog u strukturalizmu te semiotici. Nasuprot tom stremljenju, sve su se više pojavljivali zahtjevi za regionalnom, izdvojenom mišlju, isticanjem pojedinačnosti ili izdvojenom regionalnom ponašanju. Ako bi se moderna označila kao svojevrsan vrhunac urbane svakodnevnice koja se posvuda šiti, posebno na području zapadne civilizacije, onda bi postmoderna bilo ono nastojanje kojim se regionalna osobnost, odricanje ujednačenih normi svakidašnjem životu i njegovom misaonom iskazu, uzima kao osnovica svakodnevnog ponašanja. Ujednačavanje se određuje kao širenje i prevlast tzv. velikih priča kojima se poništavaju regionalne osobitosti. Velika priča je cjelovita ideologema, skup određenih pravila ponašanja kao i svaki drugi usustavljeni skup svakodnevnih normi, koja se širi i ima obilježje isključivog pristupa, osporavajući sve ono što se u njega ne može uklopiti.

Jedno od temeljnih značenja na kojem se zasniva pojam postmoderne je upravo osporavanje tzv. velike priče kojoj se suprotstavlja množina malih priča

(Lyotard 1988). Nasuprot izjednačavanju postavlja se umnažanje. Nije stoga u prvom planu težnja da se pojedinac ponaša po nekom široko prihvaćenom uzoru koji obuhvaća veliki dio ovog »globalnog sela«, kako je McLuhan nazvao naš suvremeni svijet, već, otpor prema tipovima ponašanja kojima je značajka da sve preobličuju po normama neke široko postavljene ideologeme. Postmoderna misao je proizašla iz obrane regionaliteta a dijelom se uobličila, ali ne i kod svijtu njenih zastupnika, kao poimanje svakodnevnice kao pluraliteta ponašanja ili života u razlici. Tražilo se pravo na razliku i legitimitet supostojanju različitih priča ili ideologema. Svakodnevnica, prema tom stajalištu, ne bi bila rigidnost normi izvedenih, slikovito rečeno, iz jedne velike priče nego neprestano susretanje nekoliko raznolikih priča ili supostojanje postupaka zasnovanih na različitim ideologemama. Tehnološkom razvoju išao je pak u prilog stav kojim se ujednačavalo ljudsko ponašanje. Razmjena roba također traži izjednačavanje potreba. Modernitet je svojom racionalizacijom pogodio serijskoj proizvodnji i rasprostranjenom tržištu. Pod vidom internacionalizacije pojedine sredine, pokrajinskih zajednica, zapravo se širila serijska proizvodna pragma i ujednačavale potrošne potrebe. Pojam internacionalnog tako gubi svoju pluralnu osnovicu po kojoj se ono što jest nacionalno ili regionalno ne uzima kao neprimjereno i ono što valja mijenjati, već kao uvažavajuća razlika.

Kriza moderniteta nastaje tada kada njegova veoma izražena značajka širenja istovjetnih normi svakodnevnog života potpuno prevladava. Njome se isključuje bilo koja razlika kako bi se posve ustoličilo samo jedan sustav svakodnevnih normi koji se širio. Značajno je da se tzv. velika priča ili ideologema, odnosno veoma rasprostranjeni sustav životnih pravila pojavljuje u dva izražena oblika; ili kao »ogoljena«, ili pak kao »ideologizirana« suvremena proizvodnja i potrošna pragma. Kao »ogoljena« pragma, ona se nameće iz sredine koja je proizvodno superiornija. »Ogoljenost« ili prividno »aideologijsko« obilježje takvog tipa ponašanja pokazuje se isticanjem pojedinačnog slobodnog odabira potrošnih predmeta. Pri tome se izrazito snažan reklamni publicitet uzima kao puka obavijest. Odrice se njegovo pripadanje ili zasnovanost na jednoj velikoj priči ili ideologemi. Reklamni nagovor, koji je uciljan da stvori potrebu koja nije postojala, uzima se, tj. želi se prikazati, iako prislan i emocionalno obojen, prije svega kao izrazito neutralna poruka kojom se pojedincu prepušta slobodan izbor i ne sugerira mu se da mijenja svoje usvojene norme.

Čini se da ovakav tip velike priče potiče različite vidove regionalne oporbe, koji se pojavljuju izrijeком ideologijski postavljeni. Materijalno superiornosti suprotstavljena je ideologijska predodžba koja je u evropskim prostorima imala dva prepoznatljiva vida: klasni ili nacionalni. Valja odmah dodati da se oni u svojim krajnjim oblicima znadu potpuno izjednačiti. Njihovi ekstremi se zasnivaju na istoj vrsti isključivosti, samo što su im izričaji drugačiji. Uvijek postoji zajednici izvanjski neprijatelj koji ima i svoja uporišta unutar ugrožene sredine, nekritički se uzdiže ono što je vlastito ili se barem time proglašava itd. Riječ je o retardiranoj regionalnoj svijesti, pothranjenoj ujednačavanjem životne svakodnevnice pod utjecajem normi materijalno bogatijeg društva. Takva svijest će iz svojeg nekritičkog očista osporavati sve ono što dolazi sa strane, pa čak i onda kada to i ne iskazuje. Ono nastaje iz potrebe da ne zamru postupci koji

su rezultat određenog povijesnog iskustva. Životni oblici neke društvene zajednice, regionalne sredine, koji su zapravo nezamjenjiv način svakodnevnog ponašanja, bivaju potiskivani novim načinom koji nije primjeren toj sredini. U otporu prema poništavanju takvih običaja pojavljuje se nekritička, tj. retardirana regionalna svijest koja osobitost, životnu autonomnost svoje sredine želi sačuvati poticanjem zapravo neproduktivnog osobnog postupka. Značajno je da do takve svijesti u evropskoj ovostoljetnoj povijesti može doći iz ideologeme, svjetonazora, kojemu je, kazali smo, osnovica bilo klasna, bilo nacionalna. Posebno su indikativni događaji koji su se zbili diljem svijeta upravo zadnjih dvadesetak godina. Oni izravno pokazuju kako se neprestano miješaju retardirani svjetonazori zasnovani na klasnoj osnovici, odnosno ideji o socijalnoj jednakosti, s onima utemeljenim na izraženoj nacionalnoj osnovici.

Neprestana napetost koja se u svakidašnjem životu pokazuje kao sraz između osobnog i općeg, onoga što je pojedinačan osjećaj neposrednog djelatnog trenutka te vremenom uspostavljenih općih normi ponašanja, pojavljuje se, kad se ta tenzija prenese na razinu zajednice, kao napetost između regionalnog i njemu izvanjskog načina življenja. Postmodernost stanje bi bilo prema onome što se smatra njegovom bitnom značajkom, mješavina oblika, ili, sagledano kroz prizmu svakodnevnog življenja, miješanje različitih modela ponašanja. Budući da se urušila velika priča ili široko rasprostranjena ideologema, nesmetano se miješaju male priče tako da se međusobno i ne potiru. Vizualno bi to bilo slično pročelju postmoderne zgrade koje je sastavljeno kao stilizacija potpuno različitih stilova. Ona je svojevrsni zbir raznolikih stilova i uopće ne smjera nikakvoj novoj sintezi ili podređivanju različitih stilskih elemenata kakvoj novoj stilskoj dominantni. U svakodnevnoj gesti to bi se pokazivalo kao potpuna otvorenost ili trpeljivost prema svemu što jest i što naide. Prihvatanje raznolikih životnih načina, čime se pokazuje prisustvo različitih priča, ideologema, vodi i prema gubitku osobnosti. Životna gesta proizlazi, kako bi to postmodernist kazao, iz neke priče. A priča je uvijek, po našem mišljenju, bilo velika ili mala, određeni usustvaljeni, uobličeni, međuovisni skup životnih načina ili normi. Kako se u naše doba obavijesti brzo i daleko prenose, široko su otvoreni prostori za širenje različitih priča, one, a posebno njihovi ulomci, dopiru na različite strane. Cjelovita priča obično i ne biva prihvaćena niti pruzeta. Usvajaju se, što je najproširenije, njeni dijelovi, no na taj način se i ne može razumjeti, dokučiti njihovo pravo značenje. Istrgnut iz svoje cjeline element neke ideologeme, odnosno dio neke priče, male ili velike, gubi svoje osnovno značenje.

Otvorenost i miješanje malih priča tako se pokazuje u drugome svijetu. Ne bi to bio susret priča nego, kao što često biva, njihovih krhotina. Postupak ili stav koji je dio neke priče, cjelovitog sustava življenja pojavljuje se izdvojen iz svojeg konteksta kao otkrhnuta norma. Ovako »izbijen« iz životne svakodnevnice u kojoj je nastao, on i gubi svoje izvorno obilježje ušavši u nešto čime se nikako ne može uskladiti. Uvlačenje takvih »normativnih krhotina« u svakidašnji život obično ima dvojako obilježje. Ono može biti svjestan ili potpuno neosviješćen postupak. Pri osviješćenju gesti riječ je o postupku kojim se želi osporiti ili destruirati određeni način ponašanja. Ide se prema uciljanoj negaciji neke priče ili skupa svakodnevnih životnih normi. Takva »normativna krhotina«

koristi se da bi se njome obeznačilo neko pravilo ili pak cjeloviti sustav normi date životne svakodnevnice. Taj »dekonstrukcijski« čin ide za tim da sučeljavanjem norme koja nije primjerena određenoj životnoj svakodnevnici pokaže neprimjerenost ili djelatnu ispražnjenost nekih načina ponašanja.

LITERATURA

- Bell, Daniel (1980). *The Winding Passage. Essays and Sociological Journeys 1960-1980* (Cambridge, Mass.).
- Berger, P., B. Berger, H. Kellner (1975). *Das Unbehagen in der Modernität* (Frankfurt-New York).
- Husserl, Edmund (1962) *Phänomenologische Psychologie* (Husserliana Bd. IX) (Den Haag). (1990). *Kriza evropskih znanosti i transcendentalna fenomenologija: uvod u fenomenološku filozofiju*, preveo A. Pažanin (Zagreb).
- Liotard, Jean-Francois (F.C.-Liotar) (1980). *Postmoderno stanje* (Novi Sad).
- Schutz, Alfred — Thomas Luckmann (1975). *Strukturen des Lebenswelt* (Darmstadt).
- Valéry, Paul (1957). »La politique de l'esprit«, *Oeuvres I* (Paris).
- Valéry, Paul (1960) »Triomphe de Manet«, *Oeuvres II* (Paris).
- Weber, Max (1973). »Von inneren Beruf zur Wissenschaft«, in M. Weber *Soziologie — Universalgeschichtliche Analysen — Politik* (Stuttgart).
- Weber, Max (1980). »Zwischen zwei Gesetzen«, in M. Weber *Gesammelte Politische Schriften* (Tübingen).

Tena Martinić

THE QUOTIDIAN WITHIN THE POSTMODERN HORIZON

Summary

The quotidian is the locus where common norm and subjective procedure are directly confronted. New types of behaviour are engendered there as well as changes issuing from the conflict between inherited norms and individual procedure.

The heterogeneity of the quotidian has become particularly pronounced in the second half of our century. It was the very world of the twentieth century man's everyday life that served as the foundation for the shaping of the concept of the postmoderne.